

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Podoba právnického studia ve Francii

Vít SCHORM

(dokončení z čísla II/1993)

Oblast **pracovních metod** zahrnuje přednášky a semináře.

Přednášky jsou *nepovinné*. Přesto se jim věnuje značná pozornost, což se projevuje mimo jiné výraznou časovou dotací. Připomeňme navíc, že na rozdíl od nás jedna hodina přednášky znamená ve Francii přibližně 50 minut čistého času a 10 minut přestávky.

Každou přednášku vede po celý rok jeden *profesor*, případně docent (což platí zejména pro hlavní předměty; v ostatních i asistenti). Ten také nese odpovědnost za rozsah a obsah probrané látky. Přednáška je vždy koncipována jako souvislý a do jisté míry kompletní kurs dané problematiky. Většina přednášejících předem rozdá *plán svého kursu* na celý rok či semestr, aby měl každý posluchač komplexní představu o látce, která se bude probírat.

Plán kursu se zpravidla vyznačuje přísnou *strukturovaností*, inspirovanou uspořádáním psané podoby rozsáhlých právních textů, zejména zákoníků. Celoroční přednáška začíná všeobecným úvodem a pak se látka člení na části, tituly, kapitoly, oddíly, paragrafy, případně písmena a číslice. Takové *hierarchické členění* beze vsí pochybnosti přispívá k přehlednosti učiva.

U plánů lze pozorovat různé typy podle chuti učitele. Některé jsou velmi podrobné, obsahují u jednotlivých bodů i celé věty a odstavce, a tím i řadu užitečných informací. Jiné jsou stručnější a informace podávají jen heslovitě. Ty nejstručnější se omezují na prosté zachycení struktury látky.

Když profesor neprobere určitou důležitější část, vypracuje a namnoží pro studenty *skripta*. Na několika málo listech předá posluchačům zápis toho, co by řekl na přednášce.

Pokud se profesor rozhodne, že se vůbec nebude zabývat některými méně podstatnými úseky svého původně zamýšleného programu, zůstane studentům alespoň plán tohoto bodu učit. Při zkoušce se tento problém neobjeví. Budou-li se však studenti jednou připravovat na nějaké výběrové řízení, je možné, že bude nevyhnutelně se vrátit i k neprobrané partii. V této situaci plán naznačí, jakým problémům je třeba věnovat pozornost.

Co patří dále k výhodám plánování? Hierarchizace a strukturování mají nepochybně velký význam pro utváření *právního myšlení* studenta: učí se, že jeho projev má mít pevnou kostru, která se netopí v záplavě překotně zaznamenaných myšlenek, ale dává jim rád, tolik potřebný k jasnému, přesnému a srozumitelnému právnímu vyjadřování. Souvislost s uspořádáním zákoníků není náhodná.

U přednášek tedy lze zdůraznit především aspekt plánovitosti, úplnosti a návaznosti *rozsahu zkoušek* na objem probrané látky, zkrátka regulérnosti procesu výuky. Je tu zřejmý pocit odpovědnosti pedagogů za svou práci. Student navíc požívá svobodu volby mezi systematickým studiem učebnic na jedné straně a docházkou na přednášky na druhé straně. Jisté určitě zůstává, že poslech látky a vlastní zápis poznámek vyžadují *aktivnější přístup* člověka než pouhé čtení knih.

Když už jsme našli oblast právnických neperiodických publikací, zmíníme se rovněž o škále těchto učebních pomůcek podle kritéria úplnosti až heslovitosti. Existují *knihy*, které jsou velkými vědeckými díly v některém právním odvětví nebo v jeho části. Jejich autoři se k nim uchylují až po celoživotní kariéře právníka; bývají často tak složité a náročné, že pro studenta základního kursu představují příliš mnoho nestravitelných informací. Jiné knihy spíše připomínají *učebnice*, protože obsahují přiměřenou a zároveň dostatečnou míru jasně uspořádaných poznatků. Hodí se k nutnému prohloubení probrané látky, jak k tomu vede přípravná práce na seminář. Mimoto si Francouzi mohou bez velkých obtíží obstarat i stručnější *příručky*, ty se však nedoporučují ke studiu pro svou přílišnou heslovitost. K rychlému zopakování základních pojmů a principů je ovšem nelze zavrhnout. Tolik k běžně prodávané učební literatuře.

Na rozdíl od přednášek jsou *semináře povinnou formou výuky*, což se projevuje zejména v nutnosti omlouvání neúčasti. Teoreticky platí tvrdé pravidlo, že je třeba se omluvit do osmi dnů a dvě neomluvené absence za celý rok ve všech předmětech dohromady znemožňují studentovi cestu ke zkouškám.

Mezi poněkud nepříjemné zvyklosti patří někdy značně necitlivé (přehmaty bohužel nejsou výjimečné) administrativní rozdělení studentů na seminární skupiny, které teoreticky není dovoleno nijak pozměnit. V zásadě ovšem všechno záleží na dohodě. Kdo za sebe sežene náhradníka pro výměnu, ten zpravidla s „transakcí“ u vyučujícího uspěje. Jinak se semináře konají třeba i v pátek odpoledne a na některých fakultách není neobvyklá ani výuka v sobotu ráno. Jak poznamenal jeden z profesorů na své přednášce ze správního práva, závadný není v žádném případě

fakt, že se seminář odehrává v pátek odpoledne. Za závadné by však bylo třeba považovat, kdyby se nekonal vůbec. Tehdy by univerzita zavázala svoji odpovědnost, neboť je její povinností výuku zajistit.

To však nelze brát do důsledků. Stává se, že vyučující onemocní nebo mu brání v práci jiná překážka. Pak obvykle vzkáže studentům, aby ve vlastním zájmu absolvovali seminář v nějaké jiné skupině; těch je vzhledem k počtu posluchačů dostatečné množství. Vyjíměčně si student může nahradit u někoho jiného svůj seminář, kam se měl dostavit, ale neučinil tak.

Vraťme se ale k seminářům jako formě výuky. Zatímco přednášky zabezpečují profesori a docenti, semináře mají na starosti služebně mladší specialisté nebo externisté. Co se týče těch prvních, jedná se zejména o promované doktorandy, kteří nastoupili na fakultu coby *asistenti*. Někteří z nich jsou velmi dynamičtí, jiní poněkud méně (u nás bychom ty druhé přezdívali „uspávači hadů“), ale obecně lze říci, že jejich výběr nebyl náhodný a jde o osoby povolané. Také se mi zdáli poctivější než někteří externí spolupracovníci. Vliv autorů přednášek je totiž na semináře zásadní, leč zprostředkovaný. Jsou to oni, kteří všechno *jednotně* naplánují a připraví po stránce materiálu. Aplikaci pak mají za úkol jiní. Někteří externisté buď nemají čas, nebo se příliš nechťejí podřídit, kdežto mladí učitelé fakulty bývají na výuku zpravidla dobře připraveni a vědí, o čem mají hovořit.

Semináře se konají každý týden a jsou jen z některých nejvýznamnějších předmětů (v první části článku byly zahrnovány pod bod a – *hlavní povinné předměty*). Jejich zaměření je značně *praktické*. Terminologicky vzato, jsou zvány *travaux dirigés* (přibližně „řízené práce“). I to snad podtrhuje jejich odlišný charakter od přednášek. Na přednáškách posluchač sedí a zapisuje si, aniž by mohl zasáhnout do dění (kromě přestávek, kdy jsou soukromé dotazy na vyučujícího docela běžné). Na rozdíl od nich jsou *travaux dirigés* záměrně koncipovány tak, aby se měl student možnost na ně předem připravit, prokázat svoji aktivitu (která se počítá do hodnocení), klást otázky a hledat řešení.

Jak jsou tedy organizovány? V prvním semináři prvního ročníku obdrží studenti namnožené návody, jak postupovat při řešení zadávaných úkolů. Obsahem těchto úvodních materiálů jsou skutečně teoretické (a někdy i na příkladu demonstrováné) *instrukce*, kterými by se student měl řídit při své práci. Nechá-li se jimi vést i na písemné zkoušce, má polovinu úspěchu zaručenu. Na každé další *travaux dirigés* rozdává vyučující studentům namnožená soudní rozhodnutí, texty, zadání praktických případů, připravená jejich přednášejícím.

Povinností posluchače je potom prostudovat zápisky z přednášky, projít příslušné partie v některé z uvedených (zpravidla ad hoc) doporučených učebnic nebo konzultovat jiné materiály a příručky, jež jsou k dispozici v knihovně. Nakonec mu zbývá už jen přistoupit k řešení úkolů alespoň v míře stanovené zadáním.

Úkoly, se kterými se student francouzské právníkové fakulty může setkat, lze rozdělit na následující typy:

(i) Pojednání (dissertation) na určité, spíše *teoretické téma* je písemnou formou,

kteřá se zpravidla nejvíce přidržuje charakteristického schématu: úvod – dvě části a čtyři podčásti – závěr. Francouzští právní stylisté zastávají zřejmě osvědčenou teorii, podle níž se zpracování každého problému dá provést podle osnovy o dvou hlavních částech, které se dále člení každá na dvě podčásti. U počtu podčástí jsou sice méně přísní než u počtu částí, ale jestliže námět opravdu nelze zredigovat ve dvou partiích, vyjímecně se připouštějí i tři.

Zprvu jsem byl touto striktností poněkud zaražen a říkal jsem si, že Francouzi jsou zbytečně přehnanými formalisty. Postupně jsem ale začal chápat, že tento přístup opět souvisí se strukturovaným právním myšlením. V určitých situacích se pro komplexní postizování daného problému nejlépe hodí určitý typ plánu o dvou částech. Mezi typizované (jakoby „pojmenované“) plány patří např. princip – výjimky, pojem – funkce, předpoklady – následky, východiska – obsah a jiné. Uplatnění však někdy naleznou i chronologické plány nebo ideové plány, které patří mezi nejobtížnější a samozřejmě nejvíce ceněné, protože závisí výlučně na konkrétní situaci a schopnostech autora tyto „nepojmenované“ plány objevit.

Mimo dvě části s jejich podčástmi patří k elaborátu nedílně i úvod. Měl by zahrnovat kolem jedné čtvrtiny rozsahu textu a obsahovat vybrané nejdůležitější údaje. Zatímco význam úvodu nelze nikterak zpochybňovat, závěr nemá vždy obligatorní. Někdy ho totiž představuje druhá podčást druhé části, jindy se mu nevyhneme.

S takovými osnovami textů se však nesetkáme výlučně na právnických fakultách, tzn. na akademické půdě, ale právní experti užívají to, co se na vysoké škole naučili, i v praxi, když píšou třeba do odborného časopisu.

(ii) Komentáře textů mohou být různorodé. Typicky lze na ně narazit v historii práva a institucí, kde studenti komentují dobové *právní památky*, nebo v občanském právu, kde jsou objektem zájmu *soudní rozhodnutí* či rozsudky, z nichž největší význam mají pochopitelně rozhodnutí Kasačního dvora, sjednocovatele francouzského práva.

V komentáři je třeba objasnit klíčové pojmy, které se objevují v textu, vyloučit souvislosti, osvětlit problematiku se zřetelem ke konkrétnímu dokumentu. Právě ten si občas svou stavbou vynutí porušení pravidla o dvou částech.

V oblasti poznávání soudních rozhodnutí existuje i nižší forma, než kterou představuje komentář, značně náročný na úplnost. Je jí tzv. *fiche d'arrêt* (přibližně „lístek o rozhodnutí“). Student si na ni může připravit i formulář, protože jejím smyslem je zaznamenání podstatných bodů soudního rozhodnutí: údajů o rozhodnutí (původce, datum, oblast, článek Code civil apod. – slouží jako záhlaví), zjištěných skutečností, postupu řízení (první stupeň, odvolání), názorů sporných stran, právního problému (obvykle formou otázky, jejíž utvoření je nejdůležitějším momentem) a smyslu rozhodnutí (řešení právního problému).

Soudní případy (nejen ty slavné¹) jsou formou soudního rozhodnutí ve Francii *hojně publikovány* v řadě odborných periodik. Ta často obsahují různé části,

¹Narážím na „Slavné a zajímavé případy s rozsudky, které je rozhodly, sebrané panem Gayotem de Pitaval, advokátem u pařížského Parlamentu“, jím publikované v letech 1745 – 1751

informují o zákonodárství v daném odvětví a o jeho aplikaci na soudech. Soukromá vydání zákoníků pak ve svých poznámkách o judikatuře odkazují na rozhodnutí uveřejněná v těchto časopisech často i s komentářem od fundovaných odborníků.

(iii) Konzultace (právní rada) je *řešením praktického případu*. Ovšem případy to často nehývají vůbec jednoduché, zadání mívají na celou stránku a jejich zpracování se komentářům či pojednáním svou náročností určitě vyrovnají. Klade-li se více otázek, je řešitel alespoň uvolněn ze svázaného stylistického režimu, neboť na otázky se nejlépe odpovídá v pořadí, v jakém jsou položeny.

Mezi charakteristické rysy uvedených úkolů patří preciznost, komplexnost, *kvalita* provedení. Právě zde se projevuje, zda je student schopen profesionálního uvažování. Nic se nesmí lehkomyšlně zanedbat. Nestačí jen poznamenat: „Je to tak a tak.“ Je třeba též zodpovědět otázky: „Proč je to tak?“ a „Proč to není jinak?“, protože jinak... vám nikdo neuvěří. (Jestliže váš klient hodlá vést objektivně marný boj a vy mu sdělíte pouze informaci, že je to ztracené, zaplatí a najde si nejspíše jiného advokáta. Jestliže takto neuspokojíte profesora práva, nedá vám ani frank, natož dobrou známku.)

Abychom uzavřeli tento náčrt právního studia ve Francii, bude snad nejlepší, když nastíníme na charakteristickém příkladu *průběh vzdělávacího procesu*. Jako model nám poslouží výuka občanského práva v prvním ročníku.

Na přednášce je student teoreticky uveden do stavu právní úpravy. Kurs je souvislý a přehledný, lze se v něm snadno orientovat. Semináře se následně věnují každý vybranému uzlovému problému (např. právo na tělesnou integritu, bydliště, nezpůsobilost k právním úkonům u nezletilých osob atd.). Posluchač se pokusí řešit zadané úkoly na základě studia doporučených pramenů. Na semináři se napřed shrnuje právní úprava určené problematiky. Ta se dokumentuje a upřesňuje na soudních rozhodnutích (*Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem*². Celsus D 1, 3, 17). Vyvrcholením celého procesu jsou pak logicky konzultace o praktickém případě.

Tímto postupem se u inteligentních jedinců dosáhne uspokojivého stavu znalostí. Bylo by přehnané tvrdit, že se tu uplatňuje heslo „škola hrou“, ale studenti si určitý výklad zákona velmi dobře zapamatují na některých zvláště zajímavých nebo zvláště odpudivých případech z praxe, kde mohou vystupovat i známé osobnosti, třebaže někdy až po své smrti³. Tím se právo zbavuje nánosu teoretické šedi, která posluchače právnícké fakulty může jen znechutit.

²Znát zákony, to neznamená držet se jejich slov, ale znát jejich účinnost a sílu.

³Rozhodnutí odvolacího dvora v Poitiers z 11. ledna 1967 (publikované v *Gazette du Palais*, 1967, str. 71) ve věci příslušnosti soudu v dědickém řízení po maršálu Pétainovi určené podle jeho bydliště.